

TEKST PRAWNY JAKO HIPERTEKST – O INTERTEKSTUALNOŚCI TŁUMACZEŃ PRAWNYCH NA PRZYKŁADZIE MIĘDZYNARODOWYCH INSTRUMENTÓW Z ZAKRESU HANDLU LUDŹMI

Łucja BIEL, dr

Katedra Translatoryki, Instytut Anglistyki i Amerykanistyki, Uniwersytet Gdański
ul. Wita Stwosza 55, 80-952 Gdańsk
anglb@ug.edu.pl

Abstrakt: Artykuł analizuje zjawisko intertekstualności tekstów prawnych w tłumaczeniu na przykładzie powiązanych ze sobą dokumentów międzynarodowych z zakresu handlu ludźmi (ONZ, Rada Europy i UE). Zidentyfikowano cztery rodzaje relacji występujących w przypadku tłumaczeń: 1) relacja pomiędzy tekstem źródłowym a innymi zbliżonymi aktami prawnymi w języku źródłowym; 2) relacja pomiędzy tekstem źródłowym a docelowym; 3) relacja pomiędzy tekstem docelowym a wcześniejszymi tłumaczeniami powiązanych aktów; 4) relacja pomiędzy tekstem docelowym a aktami prawnymi kraju docelowego. W części analitycznej zbadano szczegółowo powiązania między dokumentami źródłowymi, spójność tekstu docelowego z poprzednimi tłumaczeniami oraz jego dopasowanie tekstowe, analizując tłumaczenia niemal identycznej w języku angielskim definicji handlu ludźmi. Korzystając z metafory hipertekstu Mattili, autorka dowodzi, iż wbrew postawionej hipotezie tłumaczenie tworzy niesymetryczny hipertekst, częściowo zamazujący relacje między tekstami źródłowymi i kreujący nowe zależności intertekstualne na skutek rekontekstualizacji, zniekształceń wynikłych podczas procesu tłumaczenia, braku standaryzacji ekwiwalentów, czynników idiosynkratycznych i (zbyt) indywidualnych decyzji tłumaczy. Relacje intertekstualne w tłumaczeniu wydają się być bardziej złożone i mniej przewidywalne.

LEGAL TEXT AS A HYPERTEXT: INTERTEXTUALITY OF TRANSLATED INTERNATIONAL LAW RELATED TO TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS

Abstract: The paper examines the intertextuality of translated legislation with a case study of international legal instruments combating trafficking in human beings. The instruments come from three systems (United Nations, Council of Europe and European Union) and are interrelated both by explicit references and implicit textual quotes, the latter being most evident in uniform definitions of trafficking in all the documents. The paper identifies four types of relations in translation, i. e. 1) relations between source texts, 2) relation between the source text and the target text, 3) relations between existing translations, and 4) relations between the target text and target-language legislation. Drawing on Mattila's metaphor of a legal text as a hypertext, the author shows that translation creates a non-symmetrical hypertext due to partial distortion of interrelations between source texts on the one hand and through new intertextual relations due to recontextualisation and lack of standardisation, on the other hand. The intertextual relations in translation have been found to be more complex and less predictable.

Translations demonstrate a surprisingly high variation of equivalents of identical prefabricated terminological units; and low textual fit to non-translated legislation in Polish.

Słowa kluczowe: tekst prawny, język prawny, soft-law, język prawniczy, przekład prawny, przekład prawniczy, intertekstualność

Zjawisko intertekstualności, badane głównie w kontekście relacji pomiędzy tekstami literackimi, występuje również w języku prawnym i prawniczym. Kjær podkreśla, iż w systemie prawnym intertekstualność instytucjonalizują wzajemne relacje pomiędzy trzema podstawowymi funkcjami systemu: konstytuowanie się systemu (*self-constitution*), opis (*self-description*) i jego reprodukcja (*self-reproduction*). Funkcje te są realizowane poprzez trzy rodzaje tekstów prawnych i prawniczych, tj. konstytuujących (akty prawne), opisujących (np. glosy do aktów prawnych, rozprawy akademickie) i reprodukujących komponenty systemu (orzeczenia, pisma procesowe). Funkcjonowanie systemu prawnego jest uzależnione od odniesień intertekstualnych pomiędzy tymi tekstami (Kjær, 146). Szczególną rolę odgrywają teksty konstytutywne, gdyż ustanawiają normy prawne, które są następnie opisywane i realizowane w pozostałych rodzajach tekstów (Kjær, 146).

Oprócz odniesień pomiędzy tekstami z różnych gatunków (np. wyrokiem a Kodeksem postępowania karnego), zwanych intertekstualnością pionową, Mattila wyróżnia intertekstualność poziomą (*horizontal intertextuality*) obejmującą związki i zależności między tekstami tego samego gatunku (przykładowo pomiędzy dwiema ustawami) (Kjær, 78). W innych dziedzinach również stosuje się te dwa terminy, ale na oznaczenie bliskości relacji pomiędzy tekstami: intertekstualność poziomą uzyskuje się techniką cytowania, z kolei intertekstualność pionową osiąga się techniką aluzji, tworzącą „efekt echo” (Hatim i Munday 2004, 87). Można założyć, że w tekstach prawnych będziemy mieć do czynienia głównie z techniką cytowania, m. in. poprzez konsekwentne użycie prefabrykowanych jednostek językowych (ang. *prefabricated linguistic units*) — jedno- lub wielowyrzawowych terminów wraz z kolokacjami.

Mattila porównuje tekst prawny do nielinearnego hipertekstu obciążonego dużą liczbą odsyłaczy wewnętrznych i zewnętrznych do innych tekstów prawnych (2006, 78). Odniesienia pełnią rolę skrótów, umożliwiając kondensację informacji i ułatwiając aktywowanie struktur wiedzy. Dzięki temu tekst staje się oszczędniejszy i lżejszy, choć duży stopień kondensacji informacji może utrudniać jego zrozumienie (Molfessis cyt. za Mattila 2006, 78). Metafora hipertekstu Mattili wydaje się idealnie charakteryzować intertekstualność również w tłumaczeniach prawnych. Celem artykułu jest zbadanie pomijanego w literaturze zjawiska intertekstualności w tłumaczeniach na język polski aktów prawa międzynarodowego z zakresu handlu ludźmi. W centrum naszych zainteresowań leży, zatem jedynie intertekstualność pozioma pomiędzy tekstami konstytutywnymi, ale pochodzącymi z różnych systemów prawnych. W badaniu uwzględniono również wybrane artykuły polskiego Kodeksu karnego (k. k.) penalizujące handel ludźmi, które zostały wprowadzone w celu wypełnienia przez Polskę zobowiązań z tytułu ratyfikacji instrumentów międzynarodowych, a w badaniu służą jako punkt odniesienia do oceny dopasowania tekstowego tłumaczeń (ang. *textual fit*, Chesterman 2004, 6).

Relacja pomiędzy tekstem źródłowym a powiązаныmi aktami prawnymi w języku źródłowym

Objęte badaniem dokumenty międzynarodowe dotyczące handlu ludźmi mają trzy podstawowe źródła: 1) Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ); 2) Rada Europy (RE) oraz 3) Unia Europejska (UE).

Pierwsze porozumienia zostały opracowane przez ONZ na początku XX w.: International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic z 1904 r. i International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic z 1910 r. Na tej podstawie opracowano kolejne międzynarodowe dokumenty ONZ, w tym Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and the Exploitation of the Prostitution of Others (1949) oraz Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crimes (2000), które zawierają odniesienia do wcześniejszych porozumień. Jest to, zatem, intertekstualność pozioma wewnątrzsystemowa (ONZ).

W przypadku aktów prawa wspólnotowego możemy w bazie EUR-Lex prześledzić powiązania z innymi dokumentami unijnymi, które są opisane w notce bibliograficznej każdego aktu. Powiązane dokumenty mają różne funkcje i status – są to m. in. dokumenty stanowiące podstawę prawną, dokumenty, dla których dany akt stanowi podstawę prawną, dokumenty zmieniające, dokumenty zmieniające dany dokument, późniejsze powiązane dokumenty oraz dokumenty przywołane w treści aktu. Akty prawne nie są, zatem, w pełni autonomiczne; tworzą łańcuchy intertekstualne (ang. *intertextual chains*), budując dla siebie ramy interpretacyjne. Poniżej ilustruję powiązania między dokumentami na przykładzie decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi:

- (i) **podstawa prawna:** Traktat o Unii Europejskiej;
- (ii) **dokumenty, dla których ten dokument stanowi podstawę prawną:** sprawozdanie Komisji dla Rady i parlamentu Europejskiego sporządzone na podstawie art. 10 decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi;
- (iii) **dokument zmienia akty prawne:** wspólne działanie z dnia 24 lutego 1997 r. przyjęte przez Radę na podstawie art. K. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, dotyczące działań mających na celu zwalczanie handlu ludźmi i seksualnego wykorzystywania dzieci;
- (iv) **późniejsze powiązane dokumenty:** wniosek decyzja ramowa Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz w sprawie ochrony pokrzywdzonych, uchylająca decyzję ramową 2002/629/WSiSW;
- (v) **akty przywołane w treści dokumentu:** decyzja ramowa Rady z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym; wspólne działanie z dnia 24 lutego 1997 r. przyjęte przez Radę na podstawie art. K. 3 Traktatu o Unii Europejskiej (...).

Ostatni rodzaj relacji, tj. akty przywołane w treści dokumentu, wymaga uszczegółowienia. Oprócz odniesień do innych aktów prawa z tego samego systemu dokumenty mogą zawierać odwołania do aktów pochodzących z innego systemu. Odniesienia *explicite* do innych aktów prawnych znajdują się na ogół w preambule w części umocowania (wskazującej podstawę prawną aktu, np. akty prawa pierwotnego i wtórnego; w dokumentach unijnych wprowadzane przez „uwzględniając”) oraz w motywach uzasadniających część normatywną⁶⁴. I tak Konwencja Rady Europy z 2005 r. w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi zawiera odniesienia zewnętrzne do konwencji ONZ i aktów prawa wspólnotowego.

*mając na uwadze **Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (1950 rok) (...)**
mając na uwadze **decyzję ramową Rady Unii Europejskiej z dnia 19 lipca 2002 roku o zwalczaniu handlu ludźmi (...)**
biorąc pod należną uwagę **Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz Protokół do niej o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, w celu polepszenia przewidzianej w nich ochrony oraz rozwoju zawartych w nich standardów, biorąc pod należną uwagę **inne międzynarodowe instrumenty prawne właściwe w sferze działań przeciwko handlowi ludźmi*****

Powyższe przykłady ukazują specyfikę tekstów prawnych i ich systemowy charakter – teksty te wchodzą w dynamiczne relacje z innymi aktami prawnymi, tworząc złożoną sieć zależności i powiązań intertekstualnych.

Intertekstualność a przekład

W bazie EUR-Lex wersja angielska i polska decyzji ramowej są powiązane z identycznymi dokumentami w wyżej opisanych kategoriach i mają taką samą notkę bibliograficzną. To lustrzane odbicie powiązań jest zrozumiałe w przypadku aktów prawa wspólnotowego, stanowionego we wszystkich językach urzędowych UE. Poszczególne wersje językowe mają równy status i są wiążące; formalnie nie ma więc „oryginału” i „tłumaczeń”, chociaż w praktyce większość aktów prawnych jest obecnie sporządzana w języku angielskim, a następnie tłumaczona na inne języki urzędowe UE przez służby tłumaczeniowe instytucji unijnych (Komisji Europejskiej – Dyrekcja Generalna ds. Tłumaczeń, Parlamentu Europejskiego i Rady UE) oraz w niewielkim stopniu przez tłumaczy zewnętrznych („freelancerów”). Proces legislacyjny jest złożony, dynamiczny i wieloetapowy — często nad jednym tekstem pracuje równoległe kilka instytucji i ich służby tłumaczeniowe, posługując się różnymi wersjami roboczymi. Nierzadko tekst źródłowy zawiera fragmenty pochodzące z wcześniejszych wersji lub innych aktów prawnych (zob. „recycled translation”, Dollerup 2004, 197). Z uwagi na specyfikę tych

⁶⁴ Międzyinstytucjonalny przewodnik redakcyjny, <http://publications.europa.eu/code/pl-JOold/pl-130400.htm>.

tłumaczeń korzysta się z narzędzi wspomagających tłumaczenie „CAT” (np. SDL Trados), które rozpoznają te fragmenty tekstu źródłowego, które są zbliżone do wcześniej przetłumaczonych segmentów zapisanych w pamięci tłumaczeniowej, określają procentowo stopień zbieżności, a następnie podstawiają wcześniejsze tłumaczenie. Na tej podstawie można założyć, że programy CAT ułatwiają standaryzację dokumentów oraz zachowanie spójności terminologicznej i frazeologicznej, a w związku z tym zwiększają przejrzystość zależności intertekstualnych w tłumaczeniu i umożliwiają prawidłowe odwzorowanie w tłumaczeniu powiązań tekstu źródłowego z innymi tekstami źródłowymi. Temu celowi służy również baza terminologiczna IATE oraz baza aktów prawnych EUR-Lex.

Podczas tłumaczenia, jak zauważa House, następuje rekontekstualizacja, czyli wyciągnięcie tekstu z pierwotnego kontekstu i osadzenie go w nowym kontekście w nowej sieci zależności oraz uwarunkowanych kulturowo oczekiwaniach, konwencjach i normach (2006, 356). W grupie tekstów objętych badaniem możemy wyróżnić zależności na kilku płaszczyznach:

- Relacja nr 1: Relacja pomiędzy tekstem źródłowym a innymi zbliżonymi aktami prawnymi w języku źródłowym (wcześniejszymi wersjami lub aktami nadrzędnymi);
- Relacja nr 2: Relacja pomiędzy tekstem źródłowym a docelowym;
- Relacja nr 3: Relacja pomiędzy tekstem docelowym a wcześniejszymi tłumaczeniami aktów prawa międzynarodowego, z którymi tekst źródłowy ma bliską relację;
- Relacja nr 4: Relacja pomiędzy tekstem docelowym a aktami prawnymi kraju docelowego.

W przypadku tłumaczenia prawnego, a zwłaszcza instrumentów prawa międzynarodowego (cf. Šarčević 1997, 202), fundamentalna jest relacja ekwiwalencji pomiędzy tekstem źródłowym a docelowym (relacja nr 2), która wymaga zapewnienia wysokiej dokładności tłumaczenia. Jednak nie jest to pełny obraz zależności, w jakich osadzone jest tłumaczenie. Tłumaczenie powinno być spójne z tłumaczeniami podobnych (lub zmienianych) aktów prawnych (relacja nr 3) i w ten sposób — jako pochodna relacji nr 1 — powinno stanowić symetryczne odzwierciedlenie relacji pomiędzy tekstami źródłowymi. Ponadto w wyniku rekontekstualizacji tłumaczenie kreuje nową sieć zależności intertekstualnych, nawiązując do aktów prawa kraju docelowego (w tym przypadku do k. k., relacja nr 4). Ta relacja odzwierciedla dopasowanie tekstowe tłumaczenia — w kontekście tłumaczeń prawnych głównie pod kątem terminologii i frazeologii.

Należy zadać sobie pytanie, w jakim stopniu tłumaczenie faktycznie odzwierciedla sieć zależności, w jakich osadzony jest tekst źródłowy (relacja nr 1)? Nie chodzi tutaj wyłącznie o odniesienia *explicite* do nazw dokumentów, gdyż te z pewnością zostaną przeniesione w tłumaczeniu, lecz o językowe przejawy intertekstualności w tekście. Czy powszechne stosowanie narzędzi CAT umożliwia pełne i symetryczne odwzorowanie sieci zależności?

Termin jako podstawowy budulec relacji intertekstualnych w tekstach prawnych

Jednym z podstawowych sygnałów intertekstualnych w tekstach prawnych jest konsekwentne stosowanie terminów. Znaczenie terminów prawnych jest na ogół ustabilizowane oraz uściślone w aktach prawnych i orzecznictwie. Przykładowo termin „handel ludźmi” został zdefiniowany w art. 115 § 22 k. k. (nowelizacja k. k. z 20 maja 2010 r.). Użycie terminu „handel ludźmi” w innych aktach, np. w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego czy w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach, przywołuje *implicite* definicję z k. k., nawet jeśli powstała ona po dacie wejścia w życie danej ustawy (co potwierdza dynamiczny charakter relacji intertekstualnych).

W języku angielskim istnieje kilka terminów oznaczających handel ludźmi. Na początku XX wieku proceder nazywano nieco anachronicznie **white slave trade** — w tych czasach było to metaforyczne określenie prostytucji, budzące historyczne skojarzenia z porywaniem białych kobiet do haremów. W konwencji ONZ oznaczało wywożenie dorosłych i dzieci, również za ich zgodą, w celu uprawiania prostytucji za granicą (Sakowicz 2006, 53). Od lat 40-tych do chwili obecnej w dokumentach ONZ stosowany jest głównie termin **traffic/trafficking in persons**. W dokumentach RE i UE również występuje negatywnie nacechowane *trafficking*, ale zamiast *persons* stosuje się *human beings*, tj. **trafficking in human beings**. W bazie terminologicznej IATE w haśle *trafficking in human beings* znajdujemy dodatkowe wersje terminu: skrótowiec THB, *traffic in human beings* i *trade in human beings* (dwa ostatnie z konwencji o Europolu z 1995 r.) oraz termin ONZ-owski *trafficking in persons* (IATE ID, 881511). Specyfika języka prawnego wymaga ścisłego i konsekwentnego używania terminów, dlatego unika się stosowania synonimicznych terminów na oznaczenie tego samego pojęcia. Chociaż wszystkie omawiane terminy mają w IATE jednakowo wysoką ocenę wiarygodności, to najważniejsze akty prawa wspólnotowego z ostatniej dekady posługują się wyłącznie *trafficking in human beings*, widać, zatem, chęć ujednoczenia nazwy proceduru i wyeliminowania zbędnych terminów. Z drugiej strony ujednoczenie terminologiczne zamazuje relacje intertekstualne i wprowadza nowe zależności. W decyzji Rady z dnia 6 kwietnia 2009 r. ustanawiającej Europejski Urząd Policji pojawia się, wraz z definicją, termin *trafficking in human beings*, pomimo iż konwencja o Europolu z 1995 r. posługiwała się wyłącznie *traffic in human beings* i *trade in human beings*. Termin *trafficking in human beings* nawiązuje m. in. do decyzji ramowej Rady z 2002 r.

Pomimo istnienia kilku terminów angielskich w tłumaczeniach dokumentów międzynarodowych na język polski pojawia się od dłuższego czasu wyłącznie jeden ekwiwalent — *handel ludźmi*. Dotyczy to również bazy IATE, w której do terminów *trafficking in human beings*, THB, *traffic in human beings*, *trade in human beings* oraz *trafficking in persons* przypisany jest jedynie *handel ludźmi* (IATE ID, 881511), co należy uznać za prawidłową decyzję. Z drugiej strony polski termin traci w tłumaczeniu swoją „metryczkę”, tj. nie wskazuje, do jakiego systemu nawiązuje.

Terminologia polska w tym zakresie już się ustabilizowała, warto jednak prześledzić proces stabilizacji. Najbardziej interesujące jest tłumaczenie najstarszego terminu, *white slave traffic*, który w opublikowanych w Dzienniku Ustaw dokumentach

związanych z konwencją Convention for the Suppression of the White Slave Traffic z 1910 r. ma aż trzy ekwiwalenty – *handel białymi*, *handel żywym towarem* i *handel białymi niewolnikami*. Pierwszy, najbardziej archaiczny ekwiwalent pojawia się dwukrotnie, w tym m. in. w oświadczeniu rządowym ratyfikującym konwencję (Dz. U. R. P. z 1922 r., Nr 87, poz. 783), w którym w pozostałych przypadkach, jak i w późniejszych dokumentach, stosowany jest termin *handel żywym towarem*, również w nazwie konwencji (*Konwencja międzynarodowa dotycząca zwalczania handlu żywym towarem*). Wyjątek stanowi najnowszy odsyłacz w tłumaczeniu Konwencji z 1949 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (Dz. U. z 1952 r. Nr 41, poz. 278) w postaci *Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu handlu białymi niewolnikami*. Odejście od utrwalonego tłumaczenia urzędowego może spowodować konsternację u odbiorcy, czy ma do czynienia z tym samym dokumentem. Jest to jednak dość rzadka sytuacja. Co do zasady, przetłumaczone akty prawne opublikowane w krajowym czy wspólnotowym Dzienniku Ustaw traktuje się jak nazwy własne i przytacza dosłownie w innych tłumaczeniach, nawet jeżeli w nazwie jest błąd. Przykładem może być polska nazwa Protokołu ONZ o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniająca Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, która w powyższym brzmieniu została opublikowana w Dzienniku Ustaw (Dz. U. z 2005, Nr 18, poz. 160) i w takim brzmieniu jest konsekwentnie przywoływana (np. tłumaczenie decyzji ramowej Rady z 19. 07. 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi). W tytule naruszono związek rządu, spełniając wymaganie gramatyczne jedynie „karania”, chociaż „zapobieganie” i „zwalczanie” narzucają na składnik podrzędny, tj. handel ludźmi, odmienne przypadki.

W polskich opracowaniach można również spotkać termin **handel żywym towarem**, który ma węższe znaczenie niż handel ludźmi. Ten termin występuje w opracowaniach, choć nie pojawia(ł) się w k. k.; odnosił się do przestępstwa penalizowanego w uchylonym w 2010 r. art. 204 § 4 k. k., polegającego na zwabieniu lub uprowadzeniu innej osoby w celu uprawiania prostytucji za granicą. Z kolei **handel ludźmi** był penalizowany w uchylonym art. 253 § 1 k. k., gdzie był ogólnikowo sformułowany jako uprawianie handlu ludźmi „nawet za ich zgodą”. Nowelizacja z 20 maja 2010 r. znacznie rozszerzyła pojęcie handlu ludźmi poprzez uwzględnienie różnych form wykorzystywania ludzi, nie tylko w prostytucji, ale również do przymusowej pracy czy dawstwa organów.

Zależności intertekstualne w tłumaczeniu: relacje z tekstem źródłowym i tekstami w języku docelowym

Do analizy intertekstualności w tłumaczeniu wybrano definicję handlu ludźmi w siedmiu dokumentach. Są to: podpisany i zatwierdzony przez Wspólnotę Europejską Protokół ONZ z 2002 r., Konwencja Rady Europy z 2005 r. oraz pięć dokumentów unijnych – decyzja ramowa Rady z 2002 r., mające ją uchylić wniosek decyzja ramowa Rady z 2009

r. ⁶⁵ i wniosek dyrektywa PE i Rady z 2010 r. ⁶⁶, zastępująca ją dyrektywa PE i Rady z 2011 r. ⁶⁷, a także decyzja Rady o Europolu z 2009 r. W wersjach angielskich zauważalna jest nieprzypadkowa wysoka zbieżność definicji, które bezpośrednio nawiązują do definicji ONZ. Definicja z protokołu ONZ z 2002 r. została powtórzona w identycznym brzmieniu w konwencji Rady Europy z 2005 r. i różni się jedynie definiendum, tj. definiowanym terminem, odpowiednio *trafficking in persons* i *trafficking in human beings*. Niemal identyczna jest definicja w decyzji o Europolu, wniosku decyzja ramowa Rady, wniosku dyrektywa PE i Rady oraz dyrektywie PE i Rady, które zostały rozszerzone o jeden cel wykorzystania. Nieco więcej różnic wykazuje definicja z decyzji ramowej Rady z 2002 r., która została zbliżona do powyższych definicji w zastępującej ją dyrektywie z 2011 r.

Jak podkreśla Šarčević (1997, 158), definicje pełnią niezwykle istotną rolę w instrumentach prawa międzynarodowego, będąc najskuteczniejszą metodą zapewniania ich jednolitej wykładni. W definicjach unika się stosowania terminów nawiązujących do konkretnego systemu prawnego; z zasady dąży się do używania terminów ogólnych, które są powszechnie zrozumiałe i możliwe do przetłumaczenia (ibid., 158). Ich ekwiwalenty mogą zatem wykazywać niższe dopasowanie do terminów prawa kraju docelowego. W dalszej części prześledzimy tłumaczenia, analizując poszczególne części definicji: opis sposobu działania, środków i celów.

Katalog czynności sprawczych jest identyczny we wszystkich dokumentach i obejmuje następujące terminy: 1) *recruitment*, 2) *transportation*, 3) *transfer*, 4) *labouring* oraz 5) *receipt of persons*. Różnica występuje jedynie w decyzji ramowej Rady oraz dyrektywie PE i Rady, w których zamiast *receipt* użyto synonimu *reception* wraz z uszczegółowieniem: „including exchange or transfer of control over that person”, które zachowano również we wniosku dyrektywa PE i Rady. Identyfikacja sformułowań podkreśla relacje między dokumentami angielskimi, można, zatem, oczekiwać, że również tłumaczenia będą stosowały identyczne ekwiwalenty. Tabela 1 pokazuje jednak więcej rozbieżności niż teksty źródłowe.

---

⁶⁵ Wniosek decyzja ramowa Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz w sprawie ochrony pokrzywdzonych, uchylająca decyzję ramową 2002/629/WSiSW.

⁶⁶ Wniosek dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, uchylająca decyzję ramową 2002/629/WSiSW.

⁶⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW.

Tabela 1. Katalog czynności sprawczych w wersjach angielskich i ich tłumaczeniach

Wersje angielskie	<i>Recruitment</i>	<i>Transportation</i>	<i>Transfer</i>	<i>Harbouring</i>	<i>Receipt</i>
Protokół ONZ 2002	werbowanie <i>rekrutację</i> ⁶⁸	transport <i>transportowanie</i> *	przekazywanie <i>transfer</i> *	przechowywanie <i>ukrywanie</i> *	przyjmowanie <i>pozyskiwanie</i> *
Konwencja RE 2005	werbowanie	transport	przekazywanie	przechowywanie	przyjmowanie
Decyzja ram. Rady 2002	werbowanie	<i>przewóz</i>	przekazywanie	przechowywanie	przyjmowanie (<i>reception</i>)
Wniosek decyzja ram. Rady 2009	werbowanie	transport	przekazywanie	przechowywanie	przyjmowanie
Wniosek dyrektywa PE i Rady 2010	werbowanie	transport	przekazywanie	przechowywanie	<i>odbieranie</i>
Dyrektywa PE i Rady 2011	werbowanie	transport	przekazywanie	przechowywanie	przyjmowanie (<i>reception</i>)
Decyzja Rady o Europolu 2009	<i>rekrutowanie</i>	<i>transportowanie</i>	<i>przesyłanie</i>	<i>ukrywanie</i>	<i>przyjmowanie</i>

Tłem do analizy jest definicja z art. 115 § 22 k. k., obejmująca sześć czynności: „werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby”; definicję transponowano do k. k. w 2010 r., więc wszystkie tłumaczenia oprócz jednego pochodzą z wcześniejszego okresu. W przypadku opisu sposobu działania zauważamy znaczną spójność tłumaczeń, a także – wbrew oczekiwaniom – wysokie dopasowanie tekstowe do definicji przyjętej w prawie polskim (oprócz dodatkowego gerundium *dostarczanie*). Wyjątek stanowi tłumaczenie decyzji o Europolu z 2009 r., które w każdym wierszu wyraźnie odcina się od wcześniejszych tłumaczeń pomimo łatwego dostępu do nich. Polski odbiorca, porównując wcześniejsze tłumaczenia, może błędnie sądzić, że w tekście angielskim dokonano istotnych zmian w definicji, które następnie odwzorowano w tłumaczeniu. Z kolei w tłumaczeniu wniosków i dyrektywy wystąpił odwrotny proces. Wydaje się, że korekta *przewozu* na *transport*, pomimo identycznego tekstu angielskiego, ma na celu zwiększenie spójności z pozostałymi tłumaczeniami. Ponadto polski odbiorca wniosku decyzja ramowa Rady nie widzi zmiany *reception* na *receipt*, która nastąpiła w tekście angielskim, gdyż w obu tekstach polskich występuje *przyjmowanie*; taki sygnał otrzymuje zaś odbiorca wniosku dyrektywa, w którym użyto odmiennego ekwiwalentu *odbieranie*, niespójnego jednak z pozostałymi ekwiwalentami *receipt* (*przyjmowanie*), który w tłumaczeniu dyrektywy zostaje skorygowany. Interesujące są również duże rozbieżności pomiędzy „urzędową” wersją definicji z Protokołu ONZ a bardziej dosłowną wersją wtórną, cytującą definicję, w rezolucji Parlamentu Europejskiego. Można przypuszczać, że

⁶⁸ Analizie poddano dwa tłumaczenia Protokołu: jako pierwszą podano w tabeli wersję z tłumaczenia opublikowanego w Dzienniku Ustaw (Dz.U. z 2005, Nr 18, poz. 160), zaś gwiazdką oznaczono ekwiwalenty z dokumentu wtórnego, tj. rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie sprawozdania dotyczącego praw człowieka na świecie za rok 2004 oraz polityki UE w tym zakresie (2004/2151(INI)), cytującej definicję z Protokołu ONZ.

tłumaczenia powstały niezależnie i w podobnym okresie, tj. w roku 2005, i pokazują jak idiosynkratyczne mogą być wybory dwóch tłumaczy nawet w tłumaczeniach prawnych. Ekwiwalenty z wersji urzędowej są powielane w pozostałych tłumaczeniach, z wyjątkiem decyzji Rady o Europolu, która bardziej nawiązuje do tłumaczenia z rezolucji PE.

Następnym składnikiem definicji jest wyliczenie środków stosowanych przy dokonaniu czynności sprawczych. Jak powyżej, w wersjach angielskich katalog środków jest identyczny w sześciu dokumentach, różni się nieznacznie jedynie w decyzji ramowej Rady z 2002 r. — *deceit* zamiast *deception*, *abuse of authority* zamiast *abuse of power* oraz doprecyzowanie *abuse of a position of vulnerability* poprzez dodanie „which is such that the person has no real and acceptable alternative but to submit to the abuse involved”. Pozostałe terminy i frazeologia są identyczne, co jednak nie znalazło odzwierciedlenia w tłumaczeniach (tabele 2A i 2B).

Tabela 2A. Katalog środków w wersjach angielskich i ich tłumaczeniach

Wersje angielskie	<i>by means of the threat</i>	<i>use of force</i>	<i>other forms of coercion</i>	<i>abduction</i>	<i>fraud</i>
Protokół ONZ 2002	z zastosowaniem gróźb (przy zastosowaniu) <i>zastraszenia</i> *	użyciem siły przy zastosowaniu siły*	z wykorzystaniem innej formy przymusu <i>innych form nacisku</i> *	uprowadzenia uprowadzenia*	oszustwa oszustwa*
Konwencja RE 2005	z zastosowaniem groźby	użyciem siły	(użyciem) innych form przymusu	uprowadzenia	oszustwa
Decyzja ram. Rady 2002	(przy użyciu) <i>zastraszenia</i>	(przy użyciu) siły	przy użyciu przymusu	uprowadzenia	<i>nadużycia finansowego</i>
Wniosek decyzja ram. Rady 2009	z zastosowaniem groźby	użyciem siły	(użyciem) innych form przymusu	uprowadzenia	oszustwa
Wniosek dyrektywa PE i Rady 2010	z zastosowaniem groźby	<i>przemocy</i>	innych form przymusu	uprowadzenia	oszustwa
Dyrektywa PE i Rady 2011	z zastosowaniem groźby	<i>przemocy</i>	innych form przymusu	uprowadzenia	oszustwa
Decyzja Rady o Europolu 2009	<i>stosując</i> groźby	(stosując) siłę	inne formy przymusu	uprowadzenie	oszustwo

Tabela 2B. Katalog środków w wersjach angielskich i ich tłumaczeniach (c. d.)

Wersje angielskie	<i>deception</i>	<i>abuse of power</i>	<i>abuse of a position of vulnerability</i>	<i>giving or receiving of payments or benefits</i>	<i>to achieve the consent of a person having control over another person</i>
Protokół ONZ 2002	wprowadzenia w błąd wprowadzenia w błąd*	nadużycia władzy nadużycia władzy*	wykorzystania słabości nadużycia bezsilności*	wręczenia lub przyjęcia płatności (zapłaty*) lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą w celu uzyskania pozwolenia na przejęcie kontroli nad inną osobą
Konwencja RE 2005	podstępu	nadużycia władzy	wykorzystania słabości	wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą
Decyzja ram. Rady 2002	<i>oszustwa</i> (deceit)	nadużycie władzy (abuse of authority)	(nadużycie) sytuacji wrażliwości	oferowane lub przyjmowane są opłaty lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą
Wniosek decyzja ram. Rady 2009	podstępu	nadużycia władzy	wykorzystania słabości	wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą
Wniosek dyrektywa PE i Rady 2010	podstępu	nadużyciem uprawnień	wykorzystaniem trudnego położenia	wręczeniem lub przyjęciem płatności lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą
Dyrektywa PE i Rady 2011	podstępu	nadużycie uprawnień	wykorzystanie sytuacji bezbronności	wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści	dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą
Decyzja Rady o Europolu 2009	podstęp	nadużycie władzy	(nadużycie) podległości	dokonywanie bądź otrzymywanie płatności lub korzyści	by osiągnąć zgodę osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą

Powyższe tabele 2A i 2B pokazują inną sieć zależności między tłumaczeniami niż między tekstami źródłowymi, a także znacznie większe zróżnicowanie ekwiwalentów prefabrykowanych jednostek terminologicznych (tj. terminów wielowyrazowych) niż w tabeli czynności sprawczych z bardziej ogólnymi terminami. Pomimo identycznego tekstu angielskiego w omawianych dokumentach, identyczne jest jedynie tłumaczenie Konwencji RE oraz wniosku decyzja Rady przywracające nawiązania do definicji RE i ONZ. Stosunkowo duży stopień podobieństwa wykazuje urzędowe tłumaczenie

Protokołu ONZ, które różni się ekwiwalentem *deception* (wprowadzenie w błąd, w pozostałych tłumaczeniach — *podstęp, oszustwo*), kolokacjami *osoba mająca kontrolę* (por. *sprawująca kontrolę*) i z *wykorzystaniem innej formy przymusu* (por. z *użyciem innych form przymusu*), a także użyciem *groźby* w l. mn., a *formy* w l. poj. Nieoficjalne tłumaczenie definicji z Protokołu ONZ ponownie wykazuje znacznie większe rozbieżności, które tym razem nie zostały powielone w tłumaczeniu decyzji o Europolu. Decyzja o Europolu jest stosunkowo spójna z pozostałymi tłumaczeniami, poza ekwiwalentem *nadużycie podległości* (por. *wykorzystanie słabości*), frazeologią *osiągnąć zgodę, dokonywanie bądź otrzymywanie płatności* i strukturą gramatyczną. Więcej różnic występuje w tłumaczeniu wniosku dyrektywa PE i Rady oraz samej dyrektywy, w których są odmienne ekwiwalenty trzech jednostek terminologicznych: *przemoc, nadużycie uprawnień* i *wykorzystanie trudnego położenia/wykorzystanie sytuacji bezbronności*. Najwięcej rozbieżności występuje w tłumaczeniu decyzji Rady z 2002 r. w związku z użyciem ekwiwalentów: *zastraszenie* (por. *groźba*), *nadużycie finansowe* (por. *oszustwo*), *oszustwo* (por. *podstęp*), *nadużycie sytuacji wrażliwości* (por. *sytuacji wrażliwości*), *oferowanie/przyjmowanie opłat lub korzyści* (por. *wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści*). Można przypuszczać, że tłumacz nie miał punktu odniesienia, gdyż tłumaczenie najprawdopodobniej powstało przed opublikowaniem polskiej wersji Protokołu w Dzienniku Ustaw RP w 2005 r. Tego usprawiedliwienia nie można użyć w kontekście decyzji o Europolu i wniosku dyrektywa. Cztery ostatnie kolumny pokazują tłumaczenia unijne pochodzące z tego samego okresu (2009–2011), które wykazują nieprzewidywalne i niezrozumiałe rozbieżności.

Można ponadto zauważyć, że tylko *abduction* ma jednolity ekwiwalent polski — *uprowadzenie*, a pozostałe terminy wykazują mniejsze (*coercion, threat, use of force, abuse of power*) lub większe rozbieżności (*fraud, deception*). Największą niestabilność ekwiwalentów zauważa się w przypadku *vulnerability*, mającego aż sześć ekwiwalentów.

Interesująca jest również relacja ekwiwalentów z terminami przyjętymi w polskiej definicji handlu ludźmi (relacja nr 4). W przypadku katalogu środków zbieżne jest jedynie tłumaczenie *abduction* (*uprowadzenie*), a pozostałe ekwiwalenty — zgodnie z oczekiwaniami — istotnie odbiegają od polskich terminów z k. k. *Use of force* ma praktycznie jednolity ekwiwalent *użycie siły*, jednak w korpusie referencyjnym⁶⁹ ten zwrot występuje jako rodzaj środka przymusu bezpośredniego (*użycie siły fizycznej*) lub w kontekście obrony suwerenności (*użycie siły przeciwko suwerenności RP, użycie Sił Zbrojnych RP*). Polski ustawodawca posługuje się terminem *przemoc* (pojawia się w dwóch najnowszych tłumaczeniach), który oznacza użycie siły fizycznej i jest stosowany w k. k. w podobnym kontekście: „kto przemocą lub groźbą bezprawną” czy „kto przemocą lub groźbą jej użycia”. *Threat* jest tłumaczone jako *groźba* lub *zastraszenie*, z kolei w k. k. „groźba” zastała doprecyzowana jako groźba bezprawna, która jest szerokim pojęciem obejmującym: 1) groźbę karalną, 2) groźbę spowodowania postępowania karnego; oraz 3) szantaż. *Fraud* jest najczęściej tłumaczone jako *oszustwo* (*nadużycie finansowe* stanowi błędne zawężenie znaczenia), a *deception* to *podstęp*,

---

⁶⁹ Za korpus referencyjny służy zbudowany przez autorkę korpus prawa polskiego liczący ok. 3,3 mln słów i zawierający 211 podstawowych aktów prawnych.

ewentualnie *wprowadzenie w błąd* i *oszustwo*, choć w polskim prawie rozróżnia się *podstęp* od *wprowadzenia w błąd*. W polskiej definicji *fraud* i *deception* odpowiadają bardziej precyzyjne terminy polskiego prawa: 1) podstęp; 2) wprowadzenie w błąd albo wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania. Termin *abuse of power* jest tłumaczony głównie jako *nadużycie władzy*, który to termin występuje jedynie w Kodeksie rodzicielskim i opiekuńczym w sformułowaniu „jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej”. Polskie prawo karne posługuje się zaś *nadużyciem stosunku zależności*. *Abuse of a position of vulnerability* ma wiele ekwiwalentów: *wykorzystanie słabości/ trudnego położenia/ sytuacji bezbronności, nadużycie podległości/ bezsilności/ sytuacji wrażliwości*, co można wyjaśnić brakiem bezpośredniego odpowiednika *vulnerability*. Co ciekawe, żaden z tych zwrotów nie występuje w korpusie referencyjnym, a polski ustawodawca posłużył się bardziej precyzyjnym określeniem „wykorzystanie krytycznego położenia lub stanu bezradności”.

Na chwilę zatrzymamy się przy *giving or receiving of payments or benefits* z uwagi na duże zróżnicowanie ekwiwalentów kolokacji. *Payments* tłumaczone są najczęściej dosłownie jako *płatności* (lub *zapłata, oplata*), a *benefits* jako *korzyści*. W k. k. posłużono się terminem prawa polskiego *korzyść majątkowa lub osobista albo jej obietnica* w miejsce *payments or benefits*. Jako kolokacje dla *płatności* i *korzyści* dobrano dla *giving*: *wręczenie, dokonywanie* lub *oferowanie*, a dla *receiving* – *przyjęcie, przyjmowanie* i *otrzymywanie*. W korpusie referencyjnym pojawiają się następujące kolokacje *korzyści*: *udzielenie, wręczenie korzyści* oraz *przyjęcie, uzyskiwanie, otrzymanie korzyści*, zatem *dokonywanie* i *oferowanie* można uznać za nienaturalne kolokacje. Cel wręczenia korzyści, tj. *to achieve the consent of a person having control over another person*, został pominięty w polskiej definicji, w której zachowano jedynie opis osoby – *osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą*, posługując się bardziej precyzyjnym określeniem *opieka lub nadzór* w miejsce występującej w tłumaczeniach *kontroli*. W niektórych tłumaczeniach pojawia się *osoba mająca kontrolę*, lecz ten zwrot nie występuje w korpusie referencyjnym, co może uzasadniać zmianę kolokacji w późniejszych tłumaczeniach na *sprawująca kontrolę*. Dla *to achieve the consent* wybrano naturalną kolokację *dla uzyskania zgody* (w korpusie referencyjnym – 127 wystąpień), która została zastąpiona w decyzji Rady o Europolu dosłowną kalką *osiągnąć zgodę* (0 wystąpień w korpusie referencyjnym).

Powyższa analiza pokazuje, iż tłumaczenia wykazują relatywnie niskie dopasowanie do terminologii k. k. W świetle zaleceń prawników-lingwistów ze Służby Prawnej Rady: „ze względu na mnogość systemów prawnych w UE asymilowanie określeń unijnych do terminów z prawa polskiego nie jest wskazane – dotyczy to zwłaszcza terminów z Kodeksu karnego, których użycie w tłumaczeniach unijnego prawodawstwa jest bardzo ryzykowne” (IATE ID, 879693), można uznać, iż jest to zabieg celowy.

Katalog celów jest w większości identyczny, choć w niektórych definicjach został rozszerzony o dodatkowe cele: w decyzji Rady (*pornography* i *compulsory labour*), we wniosku decyzja Rady (*exploitation of activities associated with begging or of unlawful activities*), wniosku dyrektywa PE i Rady oraz dyrektywie PE i Rady (*exploitation of criminal activities*) oraz w decyzji o Europolu (*the production, sale or*

distribution of child-pornography material). Tłumaczenia celów są relatywnie spójne, choć w znacznie mniejszym stopniu niż teksty źródłowe.

Tabela 3. Katalog celów w wersjach angielskich i ich tłumaczeniach

Wersje angielskie	exploitation of the prostitution of others	other forms of sexual exploitation	forced labour or services	slavery	practices similar to slavery	servitude	removal of organs
Protokół ONZ 2002	wykorzystanie prostytucji innych osób	inne formy wykorzystania seksualnego	pracę lub usługi o charakterze przymusowym	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	zniewolenie	usunięcie organów
Konwencja RE 2005	wykorzystywanie prostytucji innych osób	inne formy wykorzystania seksualnego	przymusową pracę lub służbę	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	zniewolenie	usunięcie organów
Decyzja ram. Rady 2002	do celów wyzysku prostytucji innych osób	innych form wykorzystania seksualnego	przymusowej pracy lub usług	niewolnictwa	praktyk podobnych do niewolnictwa	<i>poddaństwo</i>	-
Wniosek decyzja ram. Rady 2009	wykorzystywanie prostytucji innych osób	inne formy wykorzystania seksualnego	przymusową pracę lub służbę	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	zniewolenie	usunięcie organów
Wniosek dyrektywa PE i Rady 2010	wyzyskiwanie prostytucji innych osób	inne formy wykorzystania seksualnego	przymusową pracę lub służbę	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	zniewolenie	<i>pobraniem</i> organów
Dyrektywa PE i Rady 2011	wyzyskiwanie innych osób do prostytucji	innych form wykorzystania seksualnego	przymusową pracę lub służbę	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	zniewolenie	usunięcie organów
Decyzja Rady o Europolu 2009	<i>czerpanie korzyści z prostytucji</i>	inne formy seksualnego wykorzystania	pracę przymusową lub usługi świadczone pod przymusem	niewolnictwo	praktyki podobne do niewolnictwa	<i>poddaństwo</i>	usuwanie organów

Ponownie największe rozbieżności zauważalne są w tłumaczeniach decyzji o Europolu, decyzji ramowej Rady, wniosku dyrektywa PE i Rady oraz dyrektywy PE i Rady. Wysoką niestabilność ekwiwalentów wykazuje *exploitation* w *exploitation of the prostitution of others* tłumaczone głównie jako *wykorzystanie* (co jest zbieżne z polską definicją w k. k.), ale również jako *wyzysk* lub *wyzyskiwanie* oraz *czerpanie korzyści*, które jest zbieżne z definicją sutenerstwa w art. 204 k. k. Kolejnym problematycznym

prefabrykatem jest *forced services*, tłumaczony w Protokole ONZ i transponowany do k. k. jako *usługi o charakterze przymusowym*, który bywa również tłumaczony jako *przymusowe usługi, usługi świadczone pod przymusem* oraz *przymusowa służba*. Z kolei *servitude* jest tłumaczone jako *zniewolenie* lub analogicznie od Europejskiej konwencji praw człowieka jako *poddaństwo*. *Removal of organs* ma dosłowny ekwiwalent (kalkę) *usunięcie organów* i *pobranie organów*; *usunięcie* ma również wariant frekwencyjny *usuwanie* w decyzji Rady o Europolu, który implikuje wielokrotność czynności. Termin angielski został transponowany do k. k. bardziej precyzyjnie jako *wykorzystanie w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy*.

Podsumowując rozważania, należy podkreślić, że największa zbieżność (100%) występuje pomiędzy tłumaczeniem definicji w dokumentach z dwóch różnych systemów, tj. w konwencji RE i unijnym wniosku decyzja ramowa. W obrębie tłumaczeń unijnych rozbieżności są znacznie większe niż pomiędzy dokumentami ONZ a RE, choć można by zasadnie oczekiwać, że będzie odwrotnie.

Wnioski

Powyższa analiza pokazuje, że wbrew postawionej na wstępie hipotezie relacje intertekstualne w tłumaczeniu nie stanowią symetrycznego odbicia relacji pomiędzy analogicznymi tekstami źródłowymi. To niepokojące zjawisko znacznego zniekształcenia relacji intertekstualnych w tłumaczeniach prawnych jest szczególnie widoczne przy większej grupie tekstów pochodzących z różnych systemów czy nawet z tego samego systemu (tłumaczenia unijne). Rozbieżności pomiędzy tłumaczeniami i brak spójności są w znacznym stopniu nieprzewidywalne i nie do końca zrozumiałe w świetle instytucjonalnego charakteru procesu tłumaczeń unijnych, rygorystycznych wymogów jakościowych, możliwości korzystania z programów CAT, współpracy z terminologami czy powszechnego dostępu do poprzednich tłumaczeń w EUR-Lex. Można przypuszczać, że jest to wpływ czynników idiosynkratycznych i indywidualnych decyzji tłumaczy nieświadomych relacji pomiędzy tekstami. We wstępie postawiłam ponadto hipotezę, że w tekstach prawnych intertekstualność będzie realizowana techniką cytowania, m. in. poprzez konsekwentne powtarzanie prefabrykowanych jednostek językowych. Badane materiały pokazują, że o ile technika cytowania jest obecna w tekstach źródłowych (identyczne definicje), to tłumaczenia wykazują niższy stopień formułaiczności, a intertekstualność jest budowana – w sposób niezamierzony i nieprawidłowo – poprzez „efekt echo”.

Dla czytelnika dokumentów angielskich istnieje oczywisty związek pomiędzy dokumentami ONZ czy konwencją Rady Europy i aktami unijnymi, gdyż definicje w nich zamieszczone są niemal identyczne. Jak podkreślono na wstępie, tekst prawny jest hipertekstem, co dobitnie ukazuje identyczność definicji w dokumentach pochodzących z trzech różnych systemów. Tłumaczenie tekstu źródłowego będzie zawsze innym hipertekstem, nie tylko z powodu zaniku części zależności intertekstualnych między tekstami źródłowymi podczas procesu tłumaczenia, ale również z powodu rekontekstualizacji, czyli osadzenia tekstu w nowym kontekście języka docelowego i nieuniknionych odniesień do prawa kraju docelowego (lub ich celowego braku).

Zważywszy jednak na stosunkowo niewielką próbę badawczą, nie można wyciągać daleko idących uogólnień; badanie wymaga powtórzenia na większą skalę, np. przy wykorzystaniu narzędzi korpusowych. Pojawia się również pytanie, jak fakt wprowadzenia definicji handlu ludźmi do k. k. wpłynie w przyszłości na sposób tłumaczenia definicji w kolejnych dokumentach międzynarodowych. Czy tłumacze będą dążyć do zwiększenia dopasowania tekstowego do terminów prawa polskiego czy raczej do zachowania spójności z poprzednimi tłumaczeniami? Czas pokaże.

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010-2011 jako projekt badawczy nr 2251/B/H03/2010/38.

Bibliografia

- Chesterman, Andrew. 2004. "Hypotheses about translation universals". W *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*, red. Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær i Daniel Gile, 1–13. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dollerup, Cay. 2004. The Vanishing Original. *Hermes, Journal of Linguistics* nr 32, 185–199.
- Hatim, Basil i Jeremy Munday. 2004. *Translation: An Advanced Resource Book*. London/New York: Routledge.
- House, Juliane. 2006. Text and context in translation. *Journal of Pragmatics* nr 38, 338–358.
- Kjær, Anne Lise. 2000. "On the Structure of Legal Knowledge: The Importance of Knowing Legal Rules for Understanding Legal Texts". W *Language, Text, and Knowledge. Mental Models of Expert Communication*, red. Lita Lundquist i Robert J. Jarvella, 127–161. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Mattila, Heikki. E. S. 2006. *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate.
- Sakowicz, Andrzej. 2006. Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych. *Prokuratura i Prawo* nr 3, 52–69.
- Šarčević, Susan. 1997. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.

